

1. NOVAC

Koristiš svakodnevno novac. Upotrebljavaš ga za plaćanje roba i usluga kao i za mjerenje vrijednosti stvari. Postoji veliki broj definicija koje objašnjavaju što je novac, ali svi se slažu u jednom - da je novac sredstvo razmjene, odnosno roba s kojom se može kupiti svaka druga roba. Odatle proizilaze i osnovne funkcije novca, a to su da novcem mjerimo vrijednosti stvari i usluga, razmjenjujemo dobra, plaćamo proizvode i usluge te štedimo. Obzirom na njegovu važnost, umijeće upravljanja novcem predstavlja jednu od vještina neophodnih za kvalitetan svakodnevni život.

Povijest novca

Kroz povijest novac je imao različite oblike. Pojavljivao se u vidu slonove kosti, morskih školjki, krzna, soli, kamenih ploča te drugih predmeta i životinja. Ljudi su međusobno razmjenjivali jednu robu za drugu. Takva razmjena zove se **trampa**.

Novac koji danas koristimo je u obliku novčanica i kovanica. Prve kovanice su pronađene na prostoru Male Azije prije 2.600 godina, dok je prvi papirni novac nastao u Kini oko 1.000 godine.

Novac Bosne i Hercegovine

Valuta Bosne i Hercegovine se zove konvertibilna marka (KM), čija je međunarodna oznaka BAM a dijeli se na 100 feninga (f). O valuti Bosne i Hercegovine brine Centralna banka Bosne i Hercegovine koja je utemeljena 20. 6. 1997. godine Zakonom o Centralnoj banci, (koji je usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine), a počela je s radom 11. 8. 1997. godine.

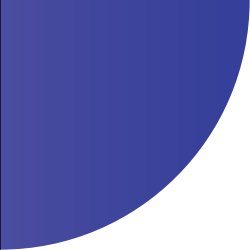
Zadatak Centralne banke Bosne i Hercegovine jeste brinuti da KM bude stabilna, te sigurno sredstvo plaćanja. Zahvaljujući principu valutnoga odbora (engl. *currency board*), svaka izdana novčanica i kovanica KM mora imati puno pokriće u stranoj valuti po fiksnom tečaju 1 KM : 0,51129 eura. Upravo iz tog razloga, valuta KM je stabilna svih godina postojanja Centralne banke Bosne i Hercegovine.

Centralna banka Bosne i Hercegovine je jedina institucija u Bosni i Hercegovini koja organizira izradu novčanica i kovanoga novca konvertibilne marke. Za detaljnije informacije o radu i nadležnostima Centralne banke Bosne i Hercegovine, te o izgledu i karakteristikama novčanica i kovanoga novca posjeti web stranicu <https://www.cbbh.ba/?lang=hr>.

2.

**KAKO
ODGOVORNO
UPRAVLJATI
SVOJIM
NOVCEM**

Svakodnevno se susrećeš s donošenjem različitih odluka, počev od toga „Što ću danas kupiti za užinu?“, „Imam li dovoljno džeparca za odlazak na koncert s prijateljima?“, „Koliko novca imam na raspolaganju za kupovinu patika?“, „Hoću li ušteđenim novcem kupiti mobitel?“. Za sve navedeno potreban ti je novac.

Novcem trebaš raspolagati racionalno i odgovorno, jer novac predstavlja način na koji se cijene vrijeme i rad uloženi u proizvodnju i/ili isporuku usluge ili proizvoda. Vrlo je važno da znaš gdje ti novac odlazi, odnosno trošiš li više nego što imaš.

Počni bilježiti na što sve trošiš novac. Potrebno je da zapisuješ dnevne troškove, odnosno koliko i na koje potrebe potrošiš svoj novac (dopuna za mobitel, odlazak u kino, ishrana izvan kuće i slično). Na ovaj način ćeš vidjeti gdje najviše trošiš, pa ćeš moći na vrijeme reagirati i izbjeći probleme.

Pokušaj napraviti svoju evidenciju osobnih primanja (džeparac, stipendija) i troškova (mjesečna karta za javni prijevoz, osobna higijena, kupovina odjeće i obuće, pohađanje tečaja stranog jezika, kupovina poklona za rođendan, ekskurzija i slično). Napiši očekivane troškove za određene stvari, jer ćeš tako točno znati koliko ti je potrebno novaca u odnosu na to koliko ga imaš na raspolaganju, pa ćeš, uz pomoć ove evidencije moći rasporediti novac prema prioritetima.

VOĐENJE OSOBNIH FINACIJA – MJESEČNA EVIDENCIJA

	PLANIRANI IZNOS (ispunite danas za naredni mjesec)	STVARNI IZNOS	RAZLIKA
MJESEČNA PRIMANJA			
Džeparac			
Stipendija			
Uštedevina			
Naknada za rad			
Ostala primanja			
UKUPNA MJESEČNA PRIMANJA			
MJESEČNI TROŠKOVI			
Dopuna za mobitel			
Internet			
Hrana, piće			
Osobna higijena			
Ishrana izvan kuće			
Prijevoz			
Školski pribor			
Odjeća i obuća			
Zabava – rođendani, koncert, kino, sport...			
Obrazovanje – tečajevi, usavršavanje			
Ljetovanje/zimovanje			
Ostali troškovi – ekskurzija, vozačka dozvola...			
UKUPNI MJESEČNI TROŠKOVI			
UKUPNA MJESEČNA PRIMANJA – UKUPNI MJESEČNI TROŠKOVI = RASPOLOŽIVA SREDSTVA			

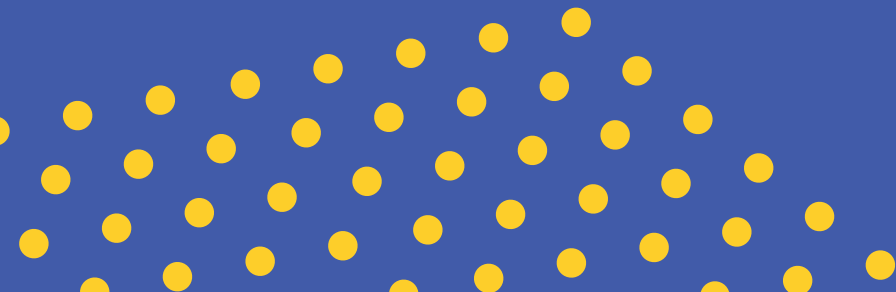
Ukoliko se upišeš na fakultet i počneš studirati u drugome gradu ili državi, ne smiješ zaboraviti na troškove koji se odnose na unajmljivanje stana ili smještaja u studentskome domu, režije (voda, struja, grijanje i sl.), prijevoz. Potrebno je da prilagodiš proračun svojim trenutačnim potrebama. Cilj je da ti na kraju svakog mjeseca ostane određeni iznos na raspolaganju, koji ćeš moći iskoristiti za neke svoje želje i ciljeve.

Odgovorno upravljaj novcem, jer ćeš samo tako vidjeti na što i koliko trošiš novca, postavi ciljeve koje trebaš ostvariti - i štedi!

3.

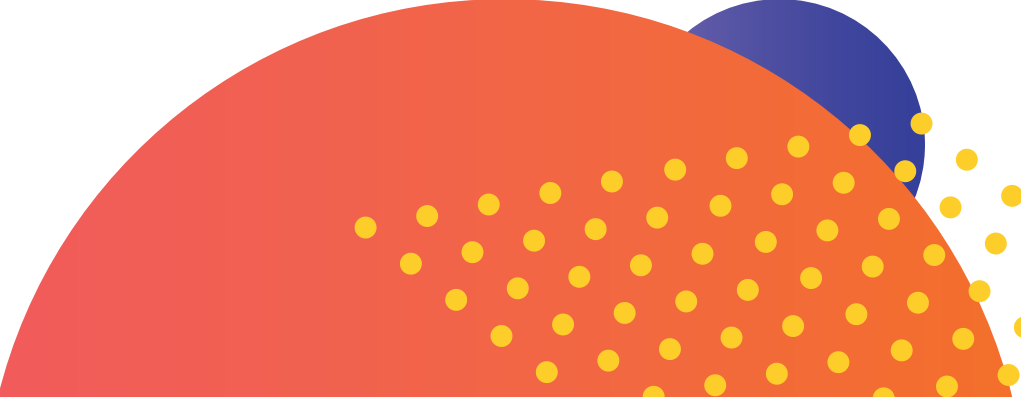
**BEZGOTOVINSKO
PLAĆANJE U BOSNI
I HERCEGOVINI**

Pored plaćanja gotovim novcem, posljednjih nekoliko desetljeća sve više raste udjel plaćanja koja se obavljaju bezgotovinskim putem.

Gotovo svaka usluga koju dobiješ na šalteru poslovne banke, npr. plaćanja računa/usluge, odnosno uplate gotovine radi transfera na račun u drugoj poslovnoj banci, te bilo koje plaćanje karticama, putem elektronskoga ili mobilnoga bankarstva koje nude poslovne banke u Bosni i Hercegovini, smatraju se bezgotovinskim (elektronskima) platnim transakcijama. Elektronske platne transakcije unutar Bosne i Hercegovine mogu biti **unutarbankarske** i **međubankarske**.

Slanje računa na plaćanje

Slanje računa na plaćanje

Pošiljalatelj
uplate

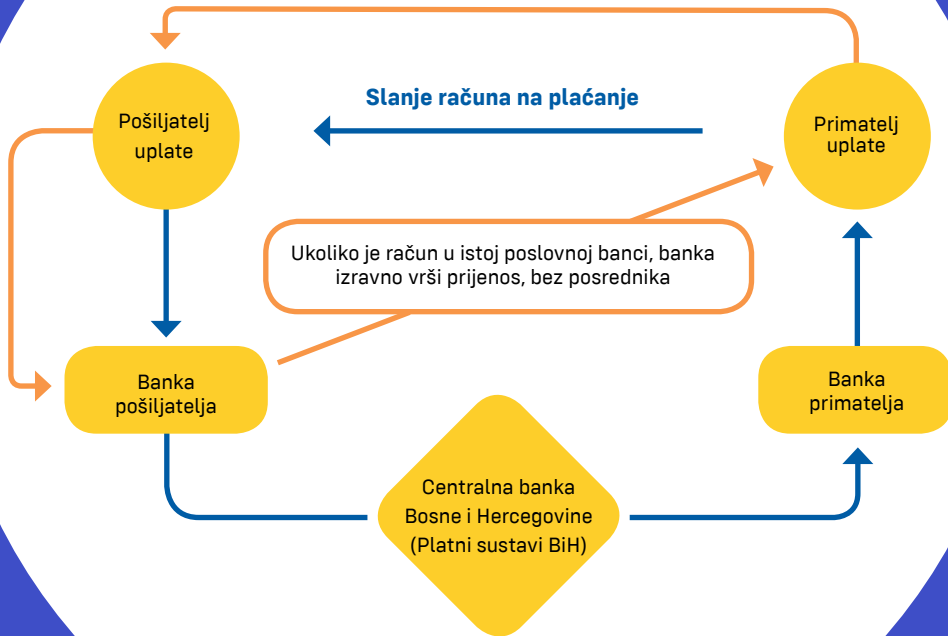
Primatelj
uplate

Ukoliko je račun u istoj poslovnoj banci, banka
izravno vrši prijenos, bez posrednika

Banka
pošiljalatelja

Banka
primatelja

Centralna banka
Bosne i Hercegovine
(Platni sustavi BiH)

Međubankarske transakcije se odvijaju u slučajevima kada osoba ili pravna osoba koja ima račun u jednoj poslovnoj banci plaća osobi ili pravnoj osobi koja ima račun u drugoj poslovnoj banci. U tom slučaju, proces uplate prolazi kroz platne sustave Bosne i Hercegovine.

Postoje dvije vrste transakcija – **BPRV** (bruto namira u realnome vremenu) i **žirokliring**. Žirokliring je sustav u kojem se nalozi za plaćanja skupljaju i procesiraju četiri puta dnevno u unaprijed predviđenim terminima i limitiran je na uplate do iznosa od 10.000 KM. BPRV je sustav u kojem se transakcija izvršava odmah po uplati svakoga radnog dana u razdoblju od 8:00 do 16:00 i prosljeđuje u banku primatelja. Obvezujuća je za sve uplate koje iznose preko 10.000 KM, ali se može koristiti i za uplate ispod 10.000 KM, ukoliko osoba koja plaća odluči tako uraditi. Naknade po tipu transakcija se razlikuju i u pravilu su naknade za BPRV transakcije višestruko veće od onih koje se naplaćuju u žirokliring sustavu. Više podataka o tome kolike naknade Centralna banka Bosne i Hercegovine naplaćuje od poslovnih banaka možeš vidjeti na web stranici <https://www.cbbh.ba/Content/Read/1058?lang=hr>.

Pored međubankarskih transakcija, kojima posreduje Centralna banka Bosne i Hercegovine, postoje i tzv. **unutarbankarske transakcije**, koje se dešavaju kada i osoba ili pravna osoba koja plaća i osoba ili pravna osoba koja prima uplatu imaju račun u istoj poslovnoj banci. Tada se nalog izvršava unutar same banke, bez posredovanja Centralne banke Bosne i Hercegovine.

4.

RAČUNI U BANKAMA-

- ŠTO JE KORISNO ZNATI O NJIMA?

Osim gotovine, danas je u procesu plaćanja prisutan veći broj finansijskih usluga koje nisu bazirane na gotovome novcu. Ovisno o tvojim potrebama i željama, banke nude mogućnosti otvaranja različitih vrsta računa kao što su tekući, žiroračun, devizni i štedni račun.

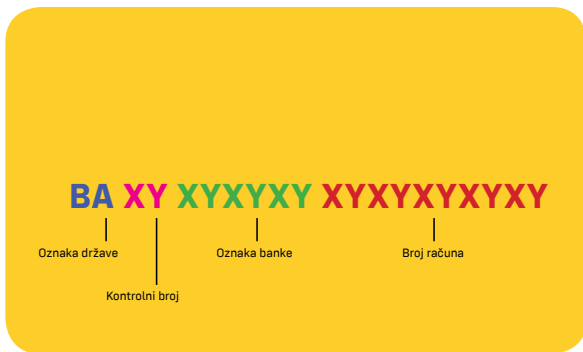
Osnovna svrha **tekućega** ili **transakcijskoga računa** je primanje uplata, odnosno raspolaganje novčanim sredstvima. Novčana sredstva na tekući račun pristižu uplatama plaće, mirovine i džeparca. Za otvaranje tekućega računa osoba treba biti punoljetna, imati kopiju osobne iskaznice kao i kopiju potvrde o prebivalištu (CIPS), te potpisati ugovor. Ukoliko ti želiš otvoriti tekući račun, a nemaš 18 godina, možeš ga otvoriti uz suglasnost roditelja, odnosno staratelja. Putem tekućega računa možeš primiti džeparac, plaćati račune, dobiti i koristiti platne kartice.

Žiroračun je račun koji se otvara u banci u cilju primanja honorara ili naknada od povremenoga posla (kao npr. zarada preko studentskoga servisa, autorskih naknada, ugovora o djelu, zakupnina i slično). Sredstvima na žiroračunu osoba može raspolagati u visini raspoloživoga iznosa te obavljati plaćanja.

Račun koji se otvara u cilju primanja i slanja deviznih sredstava je **devizni račun**. Na deviznome računu su sredstva u stranim valutama kao npr. EUR, USD (američki dolar), JPY (japanski yen) itd. Otvaranjem deviznoga računa od banke se dobija međunarodni broj bankarskoga računa **IBAN** (engl. *International Bank Account Number*). IBAN služi za identifikaciju deviznoga računa koji banka daje svakom klijentu koji ima otvoren račun za međunarodne transakcije.

Ukoliko ti netko želi uplatiti novac, osobi koja ti šalje novac trebaš dati IBAN. Struktura IBAN-a za svaku od država sastoji se od različitog broja znakova. Za Bosnu i Hercegovinu struktura IBAN računa na osnovi instrukcija Ministarstva financija i trezora BiH sastavljena je od 20 znakova, tj. dva slova i 18 brojeva.

BA – dva znaka, oznaka države po ISO 3166-1 standardu (BA – Bosna i Hercegovina)

Kontrolni broj – dva broja, računa se po standardu ISO 7064, MOD 97-10

Broj banke – šest brojeva oznake banke

Broj računa – 10 brojeva broja računa

Pored IBAN-a, ukoliko očekuješ uplatu iz inozemstva na devizni račun, potrebno je dati podatak o **SWIFT** adresi banke. SWIFT (engl. *Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication*) predstavlja međunarodnu oznaku banke koja se sastoji od osam ili 11 znakova.

Ukoliko ti netko šalje novac iz inozemstva ili obavljaš plaćanja prema inozemstvu, jedna od stvari koja ti može biti od velike pomoći jeste tečajna lista. Ona pokazuje trenutnu vrijednost stranih valuta u odnosu na domaću valutu neke zemlje. Taj odnos između domaće i strane valute naziva se tečaj, koji se izražava tako što se u domaćoj valuti izražava vrijednost

strane valute. Dnevnu tečajnu listu, koja se radi svakoga radnog dana, izdaje Centralna banka Bosne i Hercegovine a možeš ju vidjeti na web stranici <https://www.cbbh.ba/CurrencyExchange/?lang=hr>.

Prije zamjene jedne valute za drugu, upoznaj se s tečajnom listom poslovne banke u kojoj namjeravaš obaviti zamjenu, jer se zbog uračunatih troškova ta tečajna lista razlikuje od referentne tečajne liste koju izdaje Centralna banka Bosne i Hercegovine.

Ako odlučiš štedjeti, u banci možeš otvoriti **štedni račun**. Štedni račun, koji može biti u domaćoj ili stranoj valuti, osigurava povrat u ovisnosti o tomu koliko si novca ostavio i na koje razdoblje. Banka za otvoren štedni račun osobi izdaje štednu knjižicu.

Za svaki od ovih računa posebnu pozornost trebaš obratiti na naknade odnosno troškove koje banke mogu zaračunati.

5.

PLATNE KARTICE

Razvoj interneta i telekomunikacijskih tehnologija doveo je do smanjenja upotrebe gotovoga novca, a sve više do upotrebe „plastičnoga novca“ odnosno platnih kartica. **Platne kartice** predstavljaju instrument bezgotovinskoga plaćanja roba i usluga, s time da se mogu koristiti i za podizanje gotovine. Postoji nekoliko tipova platnih kartica, a razlikujemo debitne, kreditne, charge i prepaid kartice.

Brojni su razlozi za korištenje kartica:

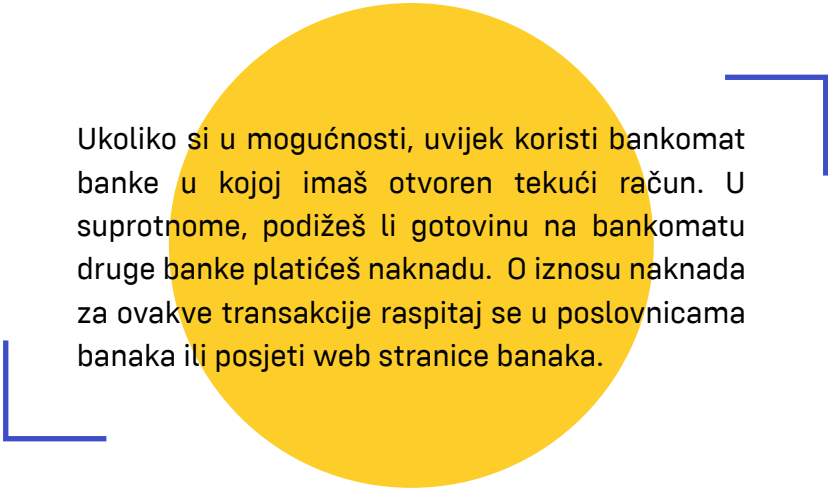
- raspoloživost novca na računu 24 sata;
- ušteda vremena;
- jednostavna upotreba;
- sigurnost u slučaju eventualnoga gubitka ili krađe kartice na način da se kartica blokira odmah po prijavi korisnika kartice, te se tako ne može zloupotrijebiti.

Debitna kartica je kartica s kojom osoba troši svoj novac koji se nalazi na tekućemu računu. S debitnom karticom možeš:

- podići novac u gotovini na bankomatima (ATM, engl. *Automated Teller Machine*);
- provjeriti stanje tekućega računa;
- plaćati robe i usluge putem POS terminala (*Point of Sale*);
- kupovati putem interneta.

Plaćanje debitnom karticom potvrđuješ **PIN**-om, koji banka izdaje uz debitnu karticu. PIN (engl. *Personal Identification Number*) predstavlja tajni osobni broj korisnika kartice. Sastoji se od četiri broja koja ti omogućavaju korištenje kartice. Potrebno je da zapamtiš PIN i ne dijeliš ga s drugima.

Nove verzije platnih kartica koje izdaju poslovne banke omogućavaju **beskontaktno plaćanje**, pri kojemu se kartica jednostavno prisloni na uređaj za plaćanje (POS terminal) bez provlačenja ili umetanja kartice u POS. Beskontaktno plaćanje karticom u iznosu do 30 KM može se potvrditi i bez PIN-a. Za veće iznose od 30 KM potrebno je unijeti PIN. Era beskontaktnoga plaćanja sa sobom nosi i nove sigurnosne rizike, te uvijek moraš voditi računa da kartice ne ostavljaš bez nadzora kako ne bi došlo do gubitka sredstava.

Ukoliko si u mogućnosti, uvijek koristi bankomat banke u kojoj imaš otvoren tekući račun. U suprotnome, podižeš li gotovinu na bankomatu druge banke platićeš naknadu. O iznosu naknada za ovakve transakcije raspitaj se u poslovnicama banaka ili posjeti web stranice banaka.

Kreditna kartica je instrument bezgotovinskoga plaćanja. Novac koji se nalazi na kreditnoj kartici je posuđen od banke i potrebno ga je i vratiti. Ova kartica omogućava plaćanje robe i usluga, te je novac uvijek dostupan. Uz kreditnu karticu banka izdaje PIN koji je potreban u cilju plaćanja ili podizanja gotovine s bankomata, što se ne preporučuje jer se za dizanje novca s kreditne kartice obično naplaćuje provizija. Potrebno je obratiti pozornost da kreditne kartice spadaju u vrstu revolving kredita i u pravilu imaju visoke zatezne kamate u slučaju kašnjenja u otplati.

Charge kartica je vrsta kreditne kartice koja se koristi za plaćanje roba i usluga, kao i za podizanje gotovine do visine odobrenoga limita. Korisniku ova kartica omogućava beskamatnu odgodu plaćanja. O broju dana odgode plaćanja potrebno se informirati u poslovnicama banke ili posjetiti web stranicu banke. I za charge kartice važi isto pravilo kao i za kreditne – s njima se može podići novac, ali se to ne preporučuje zbog dodatnih provizija kojima je korisnik izložen.

Prepaid kartice su kartice koje se koriste za podizanje gotovine i plaćanja do raspoloživoga iznosa koji je na kartici. Ovom karticom osoba se ne može zaduživati, kao što to može učiniti s kreditnom karticom, niti je ova kartica povezana s tekućim računom kao debitna kartica. Prema svojim potrebama i mogućnostima, prepaid karticu možeš dopunjavati.

Kupovina putem interneta je sigurnija uz prepaid karticu, jer se ova kartica može namjenski napuniti iznosom koji odgovara iznosu plaćanja. Prepaid karticu mogu koristiti i osobe mlađe od 18 godina, tako da je ova kartica prikladno rješenje za džeparac na ekskurzijama kao i za studente koji se školuju izvan mjesta stanovanja roditelja, jer im roditelji mogu uplatiti džeparac.

**6.
KUPOVINA
PUTEM
INTERNETA
– KAKO SE
ZAŠTITI?**

Kupovina putem interneta je dosta jednostavnija od klasične kupovine, ali nosi određene rizike. Prije nego kreneš u uobičajenu kupovinu uvijek se informiraš, što je također vrlo važno i za kupovinu putem interneta. Važno je da se upoznaš s osnovnim podacima o prodavcu i internet prodavaonici, iskustvima drugih kupaca i, što je najvažnije, ne dijeliš svoje osobne podatke s nepoznatim osobama.

Sve web stranice, na kojima se unose podaci o platnim karticama kao i drugi osobni podaci moraju biti osigurane. U polju za unos i prikaz adrese web stranice obično se ispred naziva stranice nalazi dio koji označava komunikacijski protokol. Standardni protokol za komunikaciju na webu je **http** (engl. *Hyper Text Transfer Protocol*) tako da većina adresa web stranica počinje s `http://`.

Međutim, kada se radi o unosu osobnih podataka, ovaj protokol nije dovoljan. Umjesto njega se koristi **https** (engl. *Hyper Text Transfer Protocol Secured*) koji omogućava provjeru autentičnosti web stranica s kojima se komunicira, kao i siguran prijenos podataka – `https://`.

Prije uspostavljanja sigurne veze, web stranica se identificira svojim jedinstvenim certifikatom **SSL** (engl. *Secure Socket Layer*). SSL certifikat predstavlja kod na web serveru koji omogućava sigurnu online komunikaciju, te sigurno slanje povjerljivih podataka kao npr. platnih kartica i drugih povjerljivih podataka.

Podaci o certifikatu se mogu provjeriti klikom na sličicu katanca, koji se obično nalazi u polju s adresom stranice. Ako je certifikat stranice istekao ili na stranici postoje elementi koji nisu zaštićeni, web čitač će upozoriti o tome.

Vrlo je važno da ne dostavljaš svoje osobne podatke putem elektronske pošte na zahtjev nepoznatih ljudi ili organizacija. Banka ili ozbiljna internet prodavaonica nikada neće poslati takvu poruku, jer su im osobni podaci već ranije dostavljeni. Prilikom plaćanja nemoj koristiti link proizvoda koji je poslan kao reklama, nego uvijek idi preko stranice internet prodavaonice.

Prije obavljanja kupovine putem interneta pomoću platnih kartica još jednom provjeri da li je veza sigurna. Internet prodavaonica će tražiti da odabereš vrstu platne kartice, uneseš njen broj, ime nositelja koje je upisano na kartici, mjesec i godinu kada kartica ističe te sigurnosni kod koji se nalazi na poleđini kartice.

Važno je istaknuti da se umjesto plaćanja karticama često koriste servisi za posredovanje, koji posreduju u transakciji plaćanja koja se odvija između kupca, odnosno njegove banke i trgovca na internetu. Njihova prednost je ta što su u procesu plaćanja podaci o tvojoj kartici i/ili računu zaštićeni, odnosno nisu izloženi prema prodavcu.

7. ELEKTRONSKO I MOBILNO BANKARSTVO

Elektronsko bankarstvo

Elektronsko bankarstvo (engl. *e-banking*) je usluga koja korisnicima omogućava uštedu vremena i novca. Korisnici je mogu koristiti 24 sata dnevno s bilo kojeg mjesta na svijetu, potreban im je samo računar ili mobilni telefon koji ima pristup internetu.

Putem web stranica banke kod koje ima otvoren račun, osoba može pristupiti uslugama elektronskog bankarstva. Banka korisniku daje token, uređaj koji se koristi za identifikaciju korisnika i potvrdu izvršavanja transakcija. Nakon što se token aktivira, unosi se PIN. Token se ne može posuđivati drugima, on je vezan za svakog korisnika pojedinačno. U novije vrijeme, mnoge banke umjesto fizičkog uređaja nude token u formi aplikacije za pametni telefon (*m-token*), čime se cijeli proces dodatno pojednostavljuje.

Elektronskim bankarstvom možeš plaćati račune, vidjeti stanje na računu kao i dnevne promjene na računu, vršiti transfer novca s računa na račun, obavljati plaćanja prema inozemstvu i sl., a sve ovo raditi bez odlaska u banku i čekanja u redovima na šalteru.

Mobilno bankarstvo

Mobilno bankarstvo (engl. *m-banking*) kao i elektronsko bankarstvo štedi vrijeme i novac. Za korištenje ove usluge potrebno je na pametni telefon instalirati aplikaciju koja podržava korištenje bankarskih usluga, te nakon toga banka daje korisniku kod za aktiviranje mobilnoga bankarstva. Prednost korištenja ove usluge ogleda se u jednostavnoj upotrebi, mobilnosti i brzini.

Usluge koje pruža mobilno bankarstvo identične su onima koje omogućuje elektronsko bankarstvo, kao npr. plaćanje režija, pregled stanja po računima, prijenos novca na neki drugi račun i sl.

Sigurnost prije svega

Kod korištenja mobilnog bankarstva, posebna pozornost se mora posvetiti sigurnosti uređaja. Uređaj na kome su instalirane aplikacije za m-banking ne treba ostavljati bez nadzora niti davati na korištenje drugim osobama bez nadzora. Preporučuje se postavka kontrole pristupa (zaključavanja mobitela) nekom od dostupnih opcija (PIN, lozinka, *fingerprint* ili *retina scan*).

Ne preporučuje se instalacija *m-bankinga* na telefone i tablete na kojima je urađena neka forma hakerskog otključavanja uređaja tipa *root* (*Android* uređaji) ili *JailBreak* (*Apple* uređaji) i gdje su instalirane „*3rd party*“ aplikacije mimo zvanične prodavaonice aplikacije (*App Store* ili *Google Play*). Isto važi i za korištenje *e-banking* usluge na računarima – ne preporučuje se posjećivanje web stranica nepoznatih autora, stranica na kojim se vrši neovlaštena distribucija piratskih kopija softvera ili multimedijalnog sadržaja, otvaranje e-mailova s priložima od nepoznatih pošiljatelja i instalacija piratskoga softvera ili operativnoga sustava.

Svaka od navedenih intervencija može rezultirati instalacijom zloćudnoga softvera putem kojega tvoji osobni i finansijski podaci mogu postati dostupni neovlaštenim osobama, što za posljedicu može imati krađu novca s tvog računa ili neku drugu zlouporabu osobnih podataka.

Većina navedenih zloćudnih softvera radi u pozadini bez znanja korisnika, tako da se gubitak važnih podataka često otkrije tek kada dođe do materijalne štete. Zbog toga je jako bitno da na računaru imaš instaliran antivirusni softver koji se redovito nadograđuje.

Svako otuđenje ili gubitak tokena ili mobitela s instaliranim *m-tokenom* ili *m-banking* aplikacijom žurno moraš prijaviti banci kod koje imaš navedenu uslugu, kako bi banka mogla pravodobno poduzeti zaštitne mjere.

8.KREDITI

Građani i kompanije često posežu za kreditima u cilju kupovine imovine, pokretanja vlastitoga posla, renoviranja stana/kuće, obrazovanja. **Kredit** je novac koji osoba pozajmljuje od financijske institucije uz obvezu vraćanja glavnice s **kamatom**. Osoba potpisuje ugovor o kreditu koji sadrži sva prava i obveze ugovornih strana, odnosno osobe koja podiže kredit i financijske institucije.

Što je kamata?

Kamata predstavlja naknadu koja se plaća za pozajmljeni novac. Ona može biti:

- **fiksna** – kamatna stopa koja se ne mijenja tijekom cijeloga razdoblja trajanja ugovora o kreditu;
- **promjenjiva (varijabilna)** – kamatna stopa koja se može mijenjati tijekom trajanja ugovora o kreditu. U ugovoru o kreditu mora jasno biti naznačena osnovica koja se koristi za promjenu kamatne stope, koliko se često ista može mijenjati i sl.;
- **nominalna kamatna stopa (NKS)** – na temelju koje se izračunava rata kredita i ne predstavlja konačnu cijenu kredita;
- **efektivna kamatna stopa (EKS)** – predstavlja ukupnu cijenu kredita odnosno pokazuje koliko kredit košta. Ova kamatna stopa obuhvaća nominalnu kamatnu stopu i sve ostale troškove definirane ugovorom (troškovi vođenja kreditnog računa, troškovi procjene vrijednosti hipoteke i sl.).

Osnovna podjela kredita je na **amortizirane** i **revolving** kredite.

- **Amortizirani krediti** su krediti koji imaju ugovoreni rok otplate kredita i fiksnu mjesečnu ratu. To su stambeni ili potrošački krediti. Osoba tijekom cijeloga razdoblja otplate kredita plaća glavnice i kamatu.
- **Revolving krediti** su krediti koji nemaju ugovoreni rok otplate niti fiksnu mjesečnu ratu. To su kreditne kartice. Dozvoljeno je tijekom cijelog vremena trajanja revolving kredita koristiti odobrena sredstva, otplatiti dug i ponovo se zadužiti. Ostatak duga se obnavlja na mjesečnoj osnovi. Banka daje mogućnost minimalnih uplata u iznosu od 5%, dok se ostatak smatra obnovljenim kreditom u trajanju od jednoga mjeseca.

Osoba koja ostvaruje redovita primanja na tekući račun ima mogućnost koristiti i **dopušteno prekoračenje po tekućem računu (limit)**. Dopušteno prekoračenje po tekućem računu predstavlja određenu vrstu kreditiranja, odnosno mogućnost korištenja iznosa koji je veći od iznosa sredstava koja imaš na računu, a do određenoga limita koji ugovoriš s bankom.

Limit se određuje na temelju:

- prosječnih primanja osobe,
- njezine kreditne sposobnosti i
- pravila banke o kreditiranju.

Prije zaključivanja ugovora o kreditu, financijska institucija vrši procjenu kreditne sposobnosti korisnika kredita. Jedan od načina te procjene je dobijanje informacija iz izvješća **Središnjeg registra kredita (SRK)**, koji vodi Centralna banka Bosne i Hercegovine. SRK se sastoji od dva izvoda BF1 – izvješće o tekućim zaduženjima i BF2 – izvješće o isteklim zaduženjima. Navedena izvješća sadrže informacije o tome kada je osoba podigla kredit, iznos odobrenja, datum otplate, iznos mjesečne rate, naziv financijske institucije, ostatak duga itd. Na temelju informacija iz SRK financijska institucija provjerava kreditnu povijest osobe prilikom donošenja odluke o davanju kredita. Detaljnije informacije o SRK možeš dobiti posjetom web stranici Centralne banke Bosne i Hercegovine <https://www.cbbh.ba/Content/Read/27?lang=hr>.

U cilju odgovornoga zaduživanja potrebno je da:

- ✓ razumiješ i informiraš se o osnovnim karakteristikama kredita;
- ✓ pročitaš ugovor o kreditu;
- ✓ pitaš sve što ti nije jasno;
- ✓ ugovoriš a ne dogovoriš.

9.

**NAJVAŽNIJE:
ODGOVORNO
KORISTITI
PROIZVODE I
USLUGE**

Kao što je slučaj i sa svim drugim stvarima u životu, i finansijski proizvodi i usluge su korisni sve dok se koriste planski i s razumijevanjem. Njihovo korištenje podrazumijeva da kao korisnik imaš određena **prava, ali i obveze**. Prava i obveze se određuju ugovorom, koji si dužan zaključiti s davateljem usluga (u ovom slučaju finansijskom institucijom) prije samoga korištenja.

U cilju razumijevanja svojih prava, a posebice obveze, vrlo je važno **da ugovor pročitaš**, te ukoliko ti neki pojmovi nisu jasni, tražiš od uposlenika finansijske institucije pojašnjenje. Trebaš imati na umu kako u Bosni i Hercegovini postoje određeni zakoni koji štite prava korisnika finansijskih proizvoda i usluga. Oni, između ostaloga, podrazumijevaju da prilikom pregovaranja oko pojedinog proizvoda ili usluge (recimo korištenja kredita) imaš pravo **tražiti pojašnjenja** odredbi ili pojmova, dobiti informativni list, nacrt ugovora. Također, o sadržaju istog **imaš pravo posavjetovati se** s nekime tko nije uposlenik finansijske institucije od koje tražiš uslugu, a u koga imaš povjerenje i za koga misliš da posjeduje potrebno znanje.

Ukratko, kao odgovoran korisnik finansijskih proizvoda i usluga, trebaš razumjeti svoja prava i obveze i zato je važno da:

- uvijek **pročitaš ugovor** o korištenju nekog finansijskog proizvoda ili usluga;
- **zatražiš savjet ili pitaš** ukoliko ti neka odredba ili pojam nisu jasni;
- ne pristaješ na obveze za koje nisi siguran da ih možeš ispuniti;
- **informiraš se/educiraš se** o karakteristikama određenih proizvoda i usluga;
- **razumiješ posljedice** neispunjenja obveze ili raskida ugovora.

